

Planlama, İskan ve Sosyal Yapı Bağlamında İngiliz Manda Yönetiminin Kudüs'ün Değişimindeki Rolü

Esma Kişimiroğlu Akbay

0000-0003-4090-1818

esmakismiroglu@gmail.com

Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

Öz

I. Dünya Savaşı dünyadaki dengelerin değiştiği küresel bir savaş olarak dünya tarihinde yerini alırken Kudüs, bu savaşın izlerini günümüze kadar taşıyan bir şehir olarak kalmıştır. Bu çalışmada 1. Dünya Savaşının kilit aktörlerinden İngilizlerin, I. Dünya Savaşı öncesinde başlayan ve sonra ki İngiliz Manda Yönetimiyle devam eden Kudüs şehrinin dönüşümündeki aktif rolü ve günümüzdeki Kudüs'ün şekillenmesine nasıl katkı sağladıkları işlenmiştir. Çalışmaya öncelikle İngilizlerin bölgedeki emellerini okumak adına siyasi ve tarihi literatür taramasıyla başlanmış daha sonra İngiliz yönetiminin iskan politikaları, Kudüs için yaptığı şehir planları, notları ve planlama raporları incelenmiştir. Tüm elde edilen bulgular ışığında günümüz Kudüs'üyle mukayese edildiğinde Kudüs'ün günümüzdeki formunun temellerinin İngiliz sömürgesi döneminde atıldığı görülmektedir.

İngilizler müttefiki oldukları İtalyan ve Fransızlara karşı Kudüs'te güç sahibi olmak için Yahudilerle iş birliği içinde olmuşlardır. Bu ortaklığın ilk somut delillerinden olan Balfour Deklarasyonu ile İngilizler Filistin bölgesinde Yahudi halkı için bir devlet kurulmasının gerekliliğini kabul etmiş ve bunun gerçekleşmesi için çaba sarfeteceklerinin taahhüdünü vermişlerdir. Nitekim İngilizlerin 1917 Aralık ayında Kudüs'ü hakimiyeti altına aldıklarında uyguladıkları iskan politikaları, hep bu taahhütlerini destekler şekilde olmuştur. İngilizlerin Kudüs üzerine çalışmaları 1860'lı yıllarda Kudüs'te arkeolojik kazılar yapmak ve İncil'de adı geçen yerlerin doğruluğunu kanıtlamak bahanesiyle yapılan çalışmalarla başlar. Bu kapsamda Filistin Keşif Fonu oluşturup bu sağladıkları finansla “Barışçıl Haçlı Seferi” olarak tanımladıkları keşif gezilerini Kudüs'te gerçekleştirmişlerdir. Bu keşif gezilerinin arka planında ise cihan harbinden önce Filistin kadastro çıkartılıp, ayrıntılı Kudüs haritaları hazırlamışlardır.

1917'de şehrin hakimiyetinin İngilizlere geçmesiyle şehre atanan askeri vali Albay Storrs Kudüs'e bir şarkiyatçı gözüyle bakarak Yahudilerin bölgeye göçünü tarihsel adaletin tecellisi olarak görmüş ve yaptığı planlamalarda ve ürettiği iskan politikalarında da bunu kolaylaştıracak adımlar atmıştır. Storrs Kudüs'le ilgili kilit kararlarda istişare edeceği ve bu kararları halka kabul ettirebilmesine yardımcı olacak Pro-Jerusalem Cemiyeti adında bir şehir konseyi kurdu. Osmanlı döneminde nüfus yoğunluğuna bağlı olarak belirlenen meclis üyelerinin aksine, Pro-Jerusalem Cemiyeti ağırlıklı olarak Storrs'un teknik ekibi, Siyonist liderler ve farklı dini toplulukların temsilcilerinden oluşmaktaydı. Amacını şehrin dini, tarihi ve kültürel değerlerini korumak ve şehri

geliştirmek olarak tanımlayan Pro-Jerusalem Konseyi sürecinde ve sonraki süreçlerde hakim olan söylemler ve uygulamalar, İngiliz sömürge yönetiminin Kudüs'ü modernleştirme çabalarını kendi politik çıkarları doğrultusunda şekillendirdiğini göstermektedir. Zira konseyin yaptığı çalışmalar ve yürüttüğü programlara ait raporlarındaki; kentsel planlama, mimari doku, sosyal yapı, arkeolojik ihtiyaçlara dair başlıklar, günümüz Kudüs'ünde uygulanan tek yanlı iskan politikalarıyla örtüşmektedir.

İngilizler sömürgesi altındaki coğrafyalarda uyguladığı “şehir planlama” disiplinleriyle söz konusu bölgedeki hakimiyetlerini uzun vadelere yaymıştır. Kudüs'te uygulanan Yahudi yanlı iskan politikaları da günümüze kadar ulaşırken Arap yerleşimlerini pasif bırakıp, Yahudi yerleşimlerinin etkin bir şekilde şehirde genişlenmesini sağlamıştır. Sonuç olarak; Kudüs şehir planları İngiliz çıkarlarını açığa çıkartırken, sömürgeci yönetim zihniyeti ve Avrupalı estetik anlayışıyla şehrin gelecekteki gelişimini şekillendirmiş, altyapı çalışmaları ve idari sınırlarını belirlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Şehir Planlamaları, İngiliz Manda Yönetimi.

The Role of the British Mandate in the Transformation of Jerusalem in the Context of Planning, Settlement, and Social Structure

Esma Kişmiroğlu Akbay

0000-0003-4090-1818

esmakismiroglu@gmail.com

Ph.D. student, Istanbul Sabahattin Zaim University

Faculty of Architecture, İstanbul, Türkiye

Abstract

During World War I, which took its place in history as a global conflict that altered the balance of power worldwide, Jerusalem remained a city that carried the traces of this war to the present day. This study examines the active role played by the British, one of the key actors of World War I, in the transformation of Jerusalem that began before the war and continued under the British Mandate Administration, as well as their contributions to shaping the modern-day Jerusalem. The study starts with a political and historical literature review to understand British ambitions in the region, followed by an analysis of British settlement policies, urban plans for Jerusalem, notes, and planning reports. In light of all the findings, it becomes clear that the foundations of Jerusalem's current form were laid during the British colonial period.

The British, in their quest to secure influence in Jerusalem against their allies, the Italians and the French, collaborated with the Jewish population. One of the earliest concrete proofs of this partnership was the Balfour Declaration, through which the British recognized the necessity of establishing a state for the Jewish people in Palestine and pledged to work toward its realization. Indeed, the British settlement policies implemented after their conquest of Jerusalem in December 1917 consistently supported this commitment. British activities in Jerusalem began in the 1860s under the pretext of conducting archaeological excavations to verify biblical sites. Within this scope, they established the Palestine Exploration Fund, financing expeditions to Jerusalem that they dubbed "Peaceful Crusades." The underlying aim of these expeditions, however, was to conduct cadastral surveys of Palestine and prepare detailed maps of Jerusalem in anticipation of future plans.

With the British takeover of Jerusalem in 1917, Colonel Storrs, the appointed military governor, viewed Jewish migration to the region as a realization of historical justice and took steps in his planning and settlement policies to facilitate this process. Storrs established the Pro-Jerusalem Society, a city council that he consulted for critical decisions concerning Jerusalem and that helped gain public acceptance of these decisions. Unlike the Ottoman period, where council members were determined based on population density, the Pro-Jerusalem Society was predominantly composed of Storrs' technical team, Zionist leaders, and representatives of various religious communities. While the Pro-Jerusalem Society defined its mission as preserving the city's religious, historical, and cultural values and developing the city, the dominant discourses and practices during this period demonstrate how British colonial administration shaped their modernization efforts in line with their political interests. Reports and programs carried out by the council, covering urban planning, architectural fabric, social

structure, and archaeological needs, align with the unilateral settlement policies observed in contemporary Jerusalem.

The British extended their influence in colonized regions through urban planning disciplines, ensuring long-term control. The pro-Jewish settlement policies implemented in Jerusalem enabled the expansion of Jewish settlements while sidelining Arab neighborhoods, a situation that persists to this day. Consequently, the British urban plans revealed their own interests, shaping the city's future development with a colonial mindset and European aesthetic values, while also establishing its infrastructure and administrative boundaries.

Keywords: Jerusalem, Urban Plans, the British Mandate.